

Podsumowanie konferencji „Prawa i szanse osób ubogich”, 8 października 2009, Warszawa.

W dniu 8 października 2009 w Warszawie w Ministerstwie Pracy i Polityki Społecznej miała miejsce konferencja zorganizowana przez Wspólnotę Roboczą Związków Organizacji Socjalnych i Polski Komitet EAPN pod patronatem Sekretarza Stanu Pana Jarosława Dudy pt. „Prawa i szanse osób ubogich”.

W konferencji udział wzięło około 100 osób: przedstawiciele organizacji pozarządowych, administracji rządowej i samorządowej, przedstawiciele świata akademickiego itp.

Po powitaniu zebranych przez p. Marka Borowskiego – prezesa WRZOS, słowo wstępne wygłosił p. Bartłomiej Piotrowski (doradca p. Jarosława Dudy), Małgorzata Lelonkiewicz (Przewodnicząca Polskiego Komitetu EAPN) oraz dr Ryszard Szarfenberg (Rada Ekspertów Społecznych Polskiego Komitetu EAPN, Instytut Polityki Społecznej UW). Dr Szarfenberg podkreślał wagę upodmiotowienia osób żyjących w ubóstwie i rzecznictwa ich interesów. Odzwierciedlenie praw osób doświadczających ubóstwa znajduje się w wielu dokumentach: w Konstytucji RP, Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, Europejskiej Konwencji Praw Człowieka czy w Europejskie Karcie Społecznej. Państwo ma 3 zasadnicze obowiązki:

1. Poszanowanie praw
2. Ochrona praw
3. Realizacja praw

Bez poszanowania realizacji praw osoby doświadczające ubóstwa nie mają szans na udane życie.

Konferencja podzielona była na 4 części. W części pierwszej głos zabrały osoby bezpośrednio doświadczające ubóstwa i wykluczenia społecznego, które brały udział w przygotowaniach do oraz w Europejskich Spotkaniach Osób Doświadczających Ubóstwa i Wykluczenia Społecznego w Brukseli. Osoby te mówiły o problemach mieszkaniowych (trudność w zdobyciu mieszkania socjalnego, niedostosowania mieszkań socjalnych do życia itp.), o problemie zadłużenie (osoby zadłużone często zostają ofiarami mafii). Zostały poruszone problemy respektowania praw osób ubogich. Osoby pracujące z osobami wykluczonymi często nie rozumieją praw osób ubogich, nie potrafią się wczuć w ich sytuację. Osoby doświadczające ubóstwa często mówiły o podziale „my”-„oni” (pracownicy socjalni, pracownicy organizacji pozarządowych itp.). Podawali konkretne przykłady. Osoby te podkreślały znaczenie takich wystąpień oraz wysłuchania ich. Bardzo ważne jest dla nich dawanie im „drugiej szansy”. Wystąpienie zostały podsumowane przez Annę Osińską, która od 2 lat z ramienia EAPN Polska oraz Stowarzyszenie ATD „Czwarty Świat” koordynuje krajowe przygotowania do Europejskich Spotkań Osób Doświadczających Ubóstwa w Brukseli. Podkreślała ona, że możliwość zabierania głosu przez te osoby, ale także możliwość bycia wysłuchanym w zaufaniu i bez zagrożenia, jest bardzo ważna dla nich i stanowi znak zagwarantowania wolności i przestrzegania praw człowieka. Stowarzyszenie ATD przygotowało również broszurę *„Aby to, o czym mówimy, zmieniło nasze życie” O tym jak małe kroki mogą doprowadzić do większych zmian*. Broszura jest podsumowaniem dwuletniego doświadczenia w przygotowaniach do Europejskich Spotkań. Może być pomocna innym organizacjom pozarządowym w zrozumieniu przesłania europejskiej sieci EAPN na temat bezpośredniego udziału osób doświadczających ubóstwa oraz organizacjom, które pragną realizować podobne spotkania.

W drugiej części konferencji odbył się panel dyskusyjny „Prawa i szanse osób ubogich w praktyce” z udziałem:

- Karoliny Busk, pracownika socjalnego z Ośrodka Pomocy Społecznej Praga Północ z Warszawy;
- Joanny Augustowskiej, dyrektora Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Słupnie;
- Doroty Bieniasz, zastępcy dyrektora Zespołu Prawa Pracy i Zabezpieczenia Społecznego w Biurze Rzecznika Praw Obywatelskich;
- Małgorzaty Grochockiej z Samorządowego Kolegium Odwoławczego;
- Bogdana Aniszczyka z Towarzystwa Pomocy im. Św. Brata Alberta.

Panel prowadzony był przez dr Joannę Staręgę-Piasek z Rady Ekspertów Społecznych Polskiego Komitetu EAPN, Dyrektora Instytutu Rozwoju Służb Społecznych. Paneliści odnieśli się do pytań przygotowanych przez panią Staręgę-Piasek dotyczących specyfiki instytucji, którą reprezentują i jej miejsca w procesie zaspokajania potrzeb; oceny wiedzy i świadomości na temat przysługujących praw i możliwości ich egzekwowania wśród osób dotkniętych ubóstwem i barier w realizacji praw osób ubogich.

P. Małgorzata Grochocka z Samorządowego Kolegium Odwoławczego mówiła o pracy Kolegium w zakresie uświadamiania prawnego konkretnych osób a nie szerszego grona. Osoby korzystające z pomocy społecznej nie są, według pani Grochockiej, dostatecznie uświadamiane o swoich prawach i obowiązkach.

P. Dorota Bieniasz z Biura Rzecznika Praw Obywatelskich zauważyła, że około 26% wniosków kierowanych do Rzecznika dotyczy braku środków na zaspokojenie podstawowych praw. Nie jest jednak prawdą, że ubóstwo powoduje brak świadomości prawnej. Prawdą jest to, że człowiek ubogi ma utrudniony dostęp do sądów. Dlatego od lat Rzecznik Praw Obywatelskich stara się o wprowadzenie bezpłatnej pomocy prawnej (tzw. prawo ubogich, projekt ustawy w tej sprawie od lat nie może doczekać się uchwalenia).

P. Joanna Augustowska z Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej ze Słupna podkreślała ważność współuczestnictwa osób korzystających z pomocy. Kontrakt socjalny mógłby być narzędziem współuczestnictwa tych osób, a jest raczej pistoletem przystawianym im do głowy. W Słupnie razem z osobami wykluczonymi pracownicy socjalni robią analizę SWOT. Drugą ważną rzeczą jest partnerstwo (organizacji pozarządowych, biznesu, mieszkańców) w celu lepszej synchronizacji działań.

P. Karolina Busk z Ośrodka Pomocy Społecznej na warszawskiej Pradze Północ zwróciła uwagę na fakt, że do Ośrodków Pomocy Społecznej osoby wykluczone trafiają za późno. Wchodzą w spiralę długów, są bez pracy i dopiero wtedy zgłaszają się do OPSów. Bardzo ważne jest budowanie zaufania między pracownikami socjalnymi a klientami. Na jednego pracownika socjalnego przypada około 140 osób w OPS na Pradze. Nie ma czasu na budowanie zaufania i na pracę środowiskową.

Bogdan Aniszczyk z Towarzystwa Pomocy im. Św. Brata Alberta powiedział, że organizacje pozarządowe mają tę przewagę, że nie muszą kierować się żadnymi przepisami, procedurami tylko zapisami statutowymi i dlatego łatwiej im pomagać osobom wykluczonym. Na początku swojej działalności Towarzystwo Pomocy im. Św. Brata Alberta czekało na osoby ubogie, aby same do nich przyszły. Teraz prowadzą projekt, w ramach, którego powołali Rzeczników Osoby Bezdomnej, którzy to próbują wczuć się w sytuację osób bezdomnych i pomagają im odnaleźć się w różnych instytucjach.

Po zabraniu głosu przez wszystkich prelegentów dr Joanna Staręga-Piasek powiedziała, iż w wypowiedzi wyłania się stanowisko, iż najważniejsza jest współpraca różnych podmiotów w walce z ubóstwem i wykluczeniem społecznym.

Kolejno rozpoczęła się krótka dyskusja, podczas której prof. Elżbieta Tarkowska z Instytutu Filozofii i Socjologii PAN postulowała o zmianę kwestionariusza wywiadów środowiskowych w pomocy społecznej, które w obecnej formie ingerują w podmiotowość osób korzystających z pomocy.

Jerzy Gierlacki z Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej zaczął zastanawiać się czy osoby, które są wykluczone mają prawo do zabezpieczenia społecznego, pomocy społecznej czy gwarantowanego dochodu minimalnego. Każdy udzielił innej odpowiedzi na to pytanie. Ale żeby o tym dyskutować należałoby powołać w Polsce „Social Centre Club”, coś na kształt istniejącego Business Centre Club.

Trzecia część konferencji poświęcona była perspektywie krajowej oraz europejskiej dotyczącej praw i szans osób ubogich w obliczu obchodów roku 2010.

Jako pierwsza wystąpiła p. Krystyna Wyrwicka – Dyrektor Departamentu Pomocy i Integracji Społecznej w MPiPS. Pani Dyrektor powiedziała, że w Polsce występuje problem ze zrozumieniem obchodów roku 2010. Czy teraz w dobie kryzysu powinniśmy w ogóle zajmować się takimi sprawami, czy na obchodach znowu nie stracą osoby najbardziej potrzebujące? Jednakże Ministerstwo uważa, że rok ten jest bardzo ważny i należy włączyć się w jego obchody. Jako dwie grupy docelowe obchodów Ministerstwo wybrało dzieci i młodzież oraz osoby starsze. Bardzo ważne jest jednocześnie włączenie osób bezpośrednio doświadczających ubóstwa. Dlatego wybrane zostaną do realizacji takie projekty, które realizowane będą przez takie osoby lub „z” takimi osobami.

Ważnym wyzwaniem obchodów roku 2010, według Ministerstwa, jest pozyskanie uwagi mediów, co ważne jest też w przyszłości. Ministerstwo pragnie jak największej ilości podmiotów, zależy mu też na zrobieniu dobrej diagnozy, przygotowaniu projektów oraz na przygotowaniu rekomendacji na zakończenie obchodów roku 2010.

Poza działaniami stricte związanymi z obchodami roku 2010 przygotowywane są w Ministerstwie założenia do nowej ustawy o pomocy społecznej, o opiece zastępczej czy o pomocy prawnej dla najuboższych.

Kolejno wystąpiła p. Sissel Seim z EAPN Norwegia, która mówiła o tym, że od wielu lat EAPN Norwegia stara się włączać osoby bezpośrednio doświadczające problemu ubóstwa do swoich działań. Choć Norwegia jest bogatym krajem to problemy osób biednych są identyczne jak w Polsce. Do lat 90-tych problem ubóstwa w Norwegii nie był zauważalny, dopiero od niedawna jest widoczny. Jednym z czynników, dlaczego tak się stało była mobilizacja osób ubogich i niepełnosprawnych oraz nieraz spektakularne akcje bezpośrednie w rodzaju okupacji jednego z tamtejszych OPSów. Państwo zaczęło inaczej postrzegać osoby wykluczone społecznie i inaczej rozwiązywać ich problemy.

Ostatnie wystąpienie w tej części konferencji należało do dyrektora EAPN Europa – p. Fintana Farrell’a. W swoim wystąpieniu podkreślił on ważność roku 2010, który jest rokiem, do którego powinno nastąpić ograniczenie ubóstwa, według założeń Strategii Lizbońskiej. Od 2004 roku EAPN starał się, aby rok 2010 stał się Europejskim Rokiem Walki z Ubóstwem i Wykluczeniem Społecznym. EAPN Europa postawił sobie 4 główne cele na rok 2010:

1. Podniesienie świadomości społecznej o problemie ubóstwa oraz zaangażowanie wszystkich podmiotów do walki z tym problemem.
2. Kładzenie nacisku na nową socjalną i trwałą strategię europejską do roku 2020, w której zaznaczone będzie, że ograniczenie ubóstwa i wykluczenia społecznego jest wstępnym warunkiem rozwoju.
3. Uzyskanie politycznego zobowiązania do wzmacniania otwartej metody koordynacji w sprawach społecznych, włączając w to postęp w zakresie wprowadzania odpowiedniego dochodu minimalnego, jako jednego z elementów aktywnej inkluzji.
4. Wzmacnianie dialogu oraz finansowego wsparcia dla organizacji działających na rzecz walki z ubóstwem i wykluczeniem społecznym.

Fintan Farrell podkreślał, że bardzo ważne w nadchodzącym roku jest zaangażowanie wszystkich partnerów do działań, w tym mediów. EAPN organizować będzie w każdym kraju „tygodnie uwagi”, które pozwolą skupić uwagę różnych podmiotów na działaniach

prowadzonymi w danym kraju na rzecz przeciwdziałania ubóstwu i wykluczeniu społecznemu.

Ostatnią część konferencji stanowił panel dyskusyjny prowadzony przez p. Krzysztofa Balona (Przewodniczącego Rady Ekspertów Społecznych Polskiego Komitetu EAPN) z udziałem: dr Ireny Wóycickiej (członka Rady Ekspertów Społecznych Polskiego Komitetu EAPN, z Instytutu Badań nad Gospodarką Rynkową); dr Piotra Broda-Wysockiego (członka Rady Ekspertów Społecznych Polskiego Komitetu EAPN, z Instytutu Pracy i Spraw Socjalnych) oraz dr Ryszarda Szarfenberga (członka Rady Ekspertów Społecznych Polskiego Komitetu EAPN, z Instytutu Polityki Społecznej UW).

Pierwsze pytanie, jakie zadał panelistom p. Krzysztof Balon dotyczyło tego, czy istnieje spójna polityka społeczna wobec osób ubogich?

Pani dr Wóycicka powiedziała, że polityka społeczna podlega w dużej mierze temu, jakie jest nastawienie, świadomość społeczna i stosunek do biedy. W Polsce występuje niezrozumienie problemu biedy. Jak np. warunkowość przyznawania świadczeń ma się do godności człowieka? Jak wygląda kwestia dostępu do świadczeń społecznych? Dlaczego ludzie często nie pobierają przysługujących im zasiłków?

Pan dr Piotr Broda-Wysocki zaznaczył, że polityka społeczna nie jest spójna, ale ma za zadanie:

- upodmiotowienie samych osób dotkniętych ubóstwem i wykluczeniem społecznym oraz osób im pomagających;
- rzecznictwo interesów;
- pamiętać, że nie każde roszczenie jest roszczeniowością;
- stanowić „drugą szansę”;
- stanowić możliwość życia w pewnej przestrzeni społecznej;
- rzetelnie zajmować się problemami.

Polityka społeczna powinna być postrzegana jako polityka inwestycji a nie redystrybucji. Trzeba pamiętać, że polityka społeczna to nie jest pomoc społeczna, tylko coś szerszego.

Pan dr Ryszard Szarfenberg zauważył, że polityka społeczna jest podzielona, więc nie wiadomo czy byłaby kiedykolwiek spójna. Problemem jest w Polsce wsparcie dochodowe – cały czas występuje opór przed wprowadzeniem gwarantowanego dochodu minimalnego. Pozytywnymi elementami jest zaangażowanie sektora społecznego oraz zmiany w dyskursie – wprowadzenie do dyskusji problemu wykluczenia społecznego.

Podsumowując tę część wypowiedzi p. Balon zauważył, że dochód minimalny gwarantujący godne życie oraz dostęp do usług społecznych jest niezwykle ważnym elementem polityki społecznej wobec osób ubogich. Zadał tylko pytanie kto powinien zajmować się tymi elementami polityki społecznej? Państwo czy władze lokalne czy też organizacje pozarządowe?

Dr Irena Wóycicka stwierdziła, że wielość aktorów społecznych jest bardzo istotna. Pani Wóycicka podkreśliła, że metoda otwartej koordynacji i jeden z jej elementów, jakim jest przygotowywany przez poszczególne państwa - Krajowy Program „Zabezpieczenie Społeczne i Integracja Społeczna” (NAP) są bardzo słabo wykorzystywane. Ważne jest, aby przy tworzeniu tych Programów uczestniczyły (a nie tylko konsultowały) różne podmioty: samorządy, organizacje pozarządowe czy osoby bezpośrednio doświadczające ubóstwa i wykluczenia społecznego.

Dr Piotr Broda-Wysocki zauważył, że nie będziemy mogli mówić o aktywnej inkluzji społecznej jeśli nie odpowiemy na pytanie: dlaczego nasza polityka społeczna i jej narzędzia są nieefektywne?

Z kolei dr Ryszard Szarfenberg pokreślił znaczenia spraw wykluczenia społecznego i konieczność wzmocnienia otwartej metody koordynacji. Należałoby według niego

ratyfikować jak najszybciej Zrewidowaną Europejską Kartę Społeczną (dającą możliwość wnoszenia skarg zbiorowych). Na poziomie regionalnym i gminnym należy dążyć do tego, aby Strategie Rozwiązywania Problemów Społecznych powstawały w sposób przemyślany przy udziale osób bezpośrednio doświadczających problemu ubóstwa i wykluczenia społecznego oraz świata naukowego.

Na zakończenie podsumowania konferencji dokonał p. Krzysztof Balon, który stwierdził, że choć na konferencji mieliśmy różny wkład intelektualny to z rzeczą, z którą wszyscy się zgadzają, jest przestrzeganie godności ludzkiej. Ta konferencja stanowi przełomowe wydarzenie dla Polskiego Komitetu EAPN. W tej chwili rozpoczyna się poważna dyskusja. Powstaje pytanie, czy jest nas wystarczająco dużo? Z konferencji wyłania się obraz, że powinniśmy stworzyć coś na kształt Forum Polityki Społecznej, które tworzyłyby osoby bezpośrednio doświadczające ubóstwa i wykluczenia społecznego, przedstawiciele organizacji pozarządowych, świat naukowy i strona publiczna. To Forum organizowałoby seminaria, opracowania czy podejmowało działania, które powinny mieć wpływ na kształtowanie opinii publicznej. Trzeba zainspirować debatę, należy doprowadzić do spotkania osób bezpośrednio doświadczających ubóstwa z premierem RP. Nam wszystkim powinno przyświecać hasło, że my też możemy być pewnego dnia ubodzy.

Przedstawiciele Rady Ekspertów Społecznych Polskiego Komitetu EAPN zobowiązali się na najbliższym posiedzeniu Rady podsumować konferencję oraz przedstawić priorytety dla polityki społecznej wobec najuboższych i wykluczonych społecznie.

Notatkę sporządziła:
Kamila Płowiec
WRZOS/Sekretarz EAPN Polska